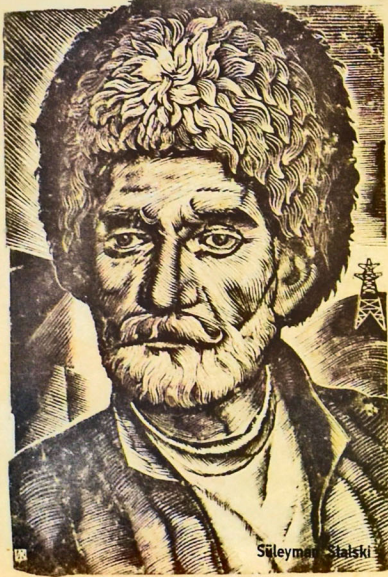

SÜLEYMAN STALSKİ VƏ AZƏRBAYCAN

(Klassik şairin 150 illiyinə)

Dağıstanın Xalq şairi, ləzgi sovet poeziyasının banisi Süleyman Stalski (Süleyman Həsənbay oğlu Həsənbayov) 18 may 1869-cu ildə Kürə mahalının Aşağı Stal aulunda kəndli ailəsində doğulub. O, uşaqlıqdan yetim qalıb, bir çox azab-azıyyətlərlə qarşılaşmasına baxmayaraq, çətinliklərə mardənə sinə gərəkərək el sənətkarı kimi abadi şöhrət qazanıb.

S.Stalski uzun müddət qürbətə də qəzib özünə iş axtarmalı olub. Və ömrünün iki ilini dahi Nizaminin vətəni Gəncədə keçirib. O, burada biyan kökü tədərük edən "Dalğa" zavodunda inqilis sahibkarlara fəhləlik edib. Eyni zamanda, Azərbaycan dilini öyrənib, ədəbiyyatımızla yaxından maraqlanıb. Bir müddət Səmərqənd dəmir yolunda çalışıb, günlərlə ac-yalavac qalıb, malyariya xəstəliyindən əziyyət çəkib...

Sonra yenidən Azərbaycana qayıdır və Bakı neft mədənlərində çalışmağa başlayır. Burada qənaətcilliklə dolanır, bir az pul əldə edib 30 yaşında, nəhayət, evlənmək qərarına gəlir. Doğma aullarına qayıdıb Mariyat adlı yetim qızla ailə qurur. Birtəkdə kiçik kəndli təsərrüfatında həlal əmayilə ailəsini dolandırır.

S.Stalski ilk həyat təcrübəsini Bakı fəhlə sinfi içərisində qazanıb. Şair yetkin yaşlarında şeir deməyə başlamışdır. Ədalətsizliyi və haqsizliyi qəmçiləyən əsərlər yaratmışdır. "Bülbül" adlı ilk şeirini 1900-cü ildə yazıb:

*Dünya möhnətindən sən xəbərsizsan,
Bilmirsən nə azab, nə də kədər sən.
Halımızdan xəbar tutmursan bəzən,
Axı müqəddəssən insana, bülbül!*

*Gal olma qayğısız, bir yuva qur, sən
İnan ki, həmişə yanındayam mən!
Məst ol Süleymanın nəğmələrindən,
Getmə bu ellərdən bir yana, bülbül!*

1926-cı ildən şeirləri "Dağıstan fəqərəsi" adlı vilayət qəzetində Azərbaycan dilində işıq üzünə görünür. Burada dağlı yoxsulların həyatı tərənnümlənir, feodal zülmü, kapital münasibətləri, kəsiblərin əhval-ruhiyyəsi, gün-güzəranı ifadə edilir. Özü partiya üzvü olmayan şairin "Yalançı kommunistə" şeirində belələrinə nifrət və ikrah hissi ön plana çəkilmişdir. Bu, bolşevik qılıncının dala-qabağı kəsən dövrdə ağılasığmaz bir cəsarət idi.

Qafqazda, Orta Asiyada işləyərkən Süleyman Şərçin böyük ədibləri - Nizami, Füzuli, Firdovsi, Nəvai, Nəsimi, Cami və başqa dahilər haqqında mükəmməl bilgiler əldə edir, yaratdıqları ölməz əsərlərə vurğun olur. Bu haqda oğlu Stal Müseyibin "Atam haqqında söhbət" əsərində ətraflı məlumat verilmişdir.

Şair Süleyman öz dövrü, həyatı, taleyi haqqında danışır, çətin günlərdən

bəhs edir. Dağlıların keçdiyi həyat yolu - inqilabın həyəcanları, sonrakı illərin çətinlikləri, ağırları Stalskinin yaradıcılığında əks olunur.

O, öz taleyini danışa-danışa əslində doğma xalqından söhbət açır. Və haqlı olaraq ədəbi irsi Dağıstan milli mədəniyyətin klassik nümunəsi sayılır.

1934-cü il avqustun 17-də Moskvada Ümumittifaq Sovet yazıçılarının I qurultayı keçirilir. Rəyasət heyətində M.Qorki və digər yazıçılarla birgə S.Stalski də əyləşmişdir. O, qurultayda Azərbaycan dilində təbrik sözü söyləyib və axırda həmin dildə "Gəlmişik" şeirini demişdir:

*Qovub ömrümüzdən tutqun damları,
Açıldı yurdumun əlvan səhəri.
Yaşa, Qorki, bizim xəyal şəhəri!
Gətirib uğurlu xəbər, gəlmişik.*

*Bizim dağlar yurdu genişdir tamam,
Şairə edilir böyük ehtiram.
Budur, Süleyman da gətirmiş salam,
Qurultaya əldə əsar gəlmişik.*

“A.Surkovun rus dilinə tərcümə etdiyi və A.Bezimenskinin oxuduğu şeir bitəndən sonra zalda sürəklilə alqışlar qopmuşdur. M.Qorki öz çıxışında S.Stalskinin şairlik istedadına yüksək qiymət verərək, bu savadsız, amma müdrik dağlı "XX əsrin Homeri" adlandırmışdır.

Qurultaydan sonra şairin şeirləri daha böyük şöhrət qazanmışdır. Əsərləri "Pravda", "İzvestiya" qəzetlərində və bir çox jurnallarda çap olunmuş, Moskva radiosunda səslənmişdir.

1934-cü ildə Süleyman Stalskiyə Xalq şairi adı verilir və ilk "Seçilmiş əsərləri" çapdan çıxır, "Lenin" ordeninə layiq görülür, şeirləri dünyanın yüzəndən çox dilinə tərcümə olunur.

1937-ci ildə Süleyman Stalski Dərbənd seçiciləri tərəfindən SSRİ Ali Sovetinə deputatlığa namizəd irəli sürülür. Gələcək xalq vəkili kimi o, kənd və obaları qarış-qarış gəzir, insanların dərd-sərini öyrənir, onları aradan qaldırmaq üçün yollar arayırdı. Amma həmin il repressiya ili kimi çoxlarını "xalq düşməni", "millətçi" etmişdi. M.Müşfiq, Ə.Cavid, H.Cavid və başqa şairlərimizin talelərinə əsən qara yellər Süleyman Stalskidən də yan keçmədi. Müxtəlif haqsız təqib və təhdidlərə dözməyən şair ağır xəstələnir və həmin ilin 23 noyabrında dünyasını dəyişir.

Azərbaycanın Xalq şairi Osman Sarıvəlli Süleyman Stalskinin vəfatı münasibəti ilə yazmışdır:

*Sanın xəncər kimi iti sözlərin
Düşməni cəhəsinə dağıtdı, böldü.
Dağıstan şerinin söndü ölkəri,
Deməyin, ixtiyar bir aşiq öldü.
Lakin ağlamasın dağlı qardaşlar,
Onların ölməyən sənətkarı var.
Evlərdən gələcək hər zaman səsi,
Ölsə də, şairin nə dərdi vardır.
Onun gözəl sözü, şirin nəğməsi,
Xalqına abadi bir yadığıdır.*

Dağıstanın klassik şairi S.Stalskinin zəngin ədəbi irsi Azərbaycanda da geniş tədqiq və təbliğ edilir. 1959-cu ildə Bakıda çap olunmuş "Dağıstan ədəbiyyatı antologiyası" kitabı məhz görkəmli şairin həyat və yaradıcılığı ilə açılır, ədəbi fəaliyyəti geniş təhlil olunur. Professor Pənah Xəlilov da S.Stalskinin yaradıcılığına kompleks şəkildə yanaşaraq, şairin mühiti, yaşadığı dövrün mədəniyyəti ilə bağlı ədəbi mənbələri tədqiq edib. Şairin tərcümeyihali, milli mənsubiyyəti, əsərlərinin xüsusiyyəti alim tərəfindən sevgi ilə öyrənilib. Onun 1966-cı ildə yazdığı "SSRİ xalqları ədəbiyyatı" əsərində bu məsələlərə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Xalq şairi Süleyman Rüstəmin xatirələrindən:

"Moskvada keçirilən SSRİ Yazıçıların I qurultayında mən böyük şair Süleyman Stalski ilə tanış oldum və dostlaşdım". Azərbaycan şair və alimlərindən Səməd Vurğun, Osman Sarıvəlli, Nəbi Xəzri, Həbib Babayev, Hidayət Əfəndiyev, Teymur Əhmədov və başqaları söz ustadının yaradıcılıq irsinə dəfələrlə müraciət etmiş, haqqında şeir, sanballı elmi-publisistik məqalələr yazmışlar.

Şairin əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsində İsmayıl Soltanın, Tələt Əyyubovun, Hüseyn Kürdoğlunun əməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

1994-cü ildə M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında Mədəniyyət Nazirliyi, Yazıçılar Birliyi, "Samur" Ləzgi Milli Mədəniyyət Mərkəzinin birgə təşkilatçılığı ilə şairin anadan olmasının 125 illiyi geniş qeyd olundu. Çıxış edən görkəmli ədiblər Anar, Qəbil və başqaları qeyd etdilər ki, Süleyman Stalski Dağıstan və Azərbaycan arasında ədəbi-mənəvi əlaqələrin möhkəmləndirilməsində, dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin dərinləşməsində mühüm rol oynamış böyük simalardan biridir. Dağıstandan gəlmiş şairin nəvəsi Lidiya Stalskayanın çıxışı hamıda böyük təəssürat yaratdı.

Gecədə şairin şeirləri səsləndi, məruzələr dinlənildi, haqqında 1957-ci ildə C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında istehsal edilmiş "Mahnı belə yaranır" kinofilmi nümayiş olundu.

S.Stalskinin poeziyası o dövrün bütün mürəkkəb siyasi hadisələrini tərənnüm edə bilmişdir. Xalqlar dostluğu mövzusu onun əsərlərində gözəl ahəngini tapıb. "Şeirlərimi doğma ləzgi dilimdə desəm də, mən bütün xalqların şairiyəm", - deyirdi dostluq nəğməkarı S.Stalski. Odur ki, dahi şairin 150 illik yubileyi bütün qardaş millətlərin bayramı kimi qeyd olunur və onun buna tam haqqı var. Yeri gəlmişkən xatırladaq ki, hər il mayın 18-də Dağıstanın paytaxtı Mahaçqala şəhərində şairin heykəli ucaldılmış dənizkənarı parkda Süleyman Stalski poeziyası bayramı keçirilir. ♦

Hasən Xasiyev
Azərbaycan Yazıçılar
Birliyinin üzvü